

A SZŐLŐHEGYEK ÉS PAJTÁK EGYMÁSHOZ VISZONYÍTOTT ELHELYEZKEDÉSE ÉS KAPCSOLATA

Kántor Anita

tanársegéd

Debreceni Egyetem Műszaki Kar, Építészmérnöki Tanszék,
4028 Debrecen, Ótemető u. 2-4., kiskantor@hotmail.com

Összefoglalás

Az Érmellék sajátos földrajzi helyzete folytán átmenetet képez a Bihari-hegység és az Alföld között. Amíg az itteni, történelmi borvidéken kialakult lyukpincék típusait elsősorban a geológiai és terepviszonyok határozták meg, addig a szőlőspajták létrejötténél elsősorban a társadalmi-gazdasági tényezők voltak az elsődlegesek. Tanulmányom azt vizsgálja, hogy a történelmi borvidéken a XIX. században létrejött szőlőspajták és a jóval szerényebb múltira visszatekintő Debrecen-környéki szőlőskertek pajta-típusai, valamint a szőlőkben való elhelyezkedésük között milyen hasonlóságok, különbségek és egymásra hatások mutathatók ki.

Kulcsszavak: népi építészet, borospincék, szőlőspajták, Érmellék

Abstract

Given its special geographical location, the Érmellék is a border land between the Bihar mountains and the Hungarian Great Plain. The types of underground cellars hollowed into sand or earth, characteristic to this historical wine-growing region, were determined by geological and terrain conditions, while the construction of vineyard barns was mainly influenced by social-economic conditions. In this study I analyze the similarities and differences between the vineyard barns characteristic to this historical wine-growing region dating back to the 19th century and the barn types of the vineyards surrounding Debrecen, which have a much more modest historical background. Also I look into the similarities and differences in the location of the two barn types.

Keywords: folk architecture, wine-cellars, vineyard barns, Érmellék

1. Bevezetés

Régóta közismert a kapcsolat Debrecen és az Érmellék között. A szőlőtermelés és a borkereskedelem Debrecen XVI-XVIII. századi gazdálkodásának igen fontos része volt. A XVI-XVII. század fordulóján a debreceniek fő érdeklődése még nem az Érmellék, inkább a Bihari-borvidék felé fordult, ott voltak extraneus szőlőbirtokaik. A XVII. század folyamán azonban megváltozott a helyzet, s egyre nagyobb hangsúllyal jelenik meg az érmelléki szőlőtermesztés Debrecen borkereskedelmében. A század végére kitűnik, hogy szőlőbirtoklásuk is egyre jelentősebbé vált ezen a területen. A XVIII. század folyamán pedig a környező települések is egyre inkább bekapcsolódnak ebbe a folyamatba.

2. Észak-Tiszántúl szőlőtermesztésének rövid története

Az Alföld, amelyhez a hajdúsági és bihari tájakat, valamint az Érmellék nagy részét is sorolhatjuk, Magyarország legnagyobb, ugyanakkor legfiatalabb bortermő vidéke, hiszen a dunántúli történelmi tájakhoz viszonyítva, még a Duna—Tisza közti szőlőkultúra is csak a XII—XIV. századig nyúlik vissza. Az Alföldön a szőlőművelés kertes formája alakult ki. A kert elnevezés a dunántúli és hegyvidéki szőlővidékeken nem ismert, itt a hegy, szőlőhegy a közhasználatú kifejezés. Az Alföldön a hegy és kert terminológiák egyformán ismertek. A Duna-Tisza között általában a hegy kifejezést használják, míg, a hajdúsági és a nyírségi területeken a kert elnevezés terjedt el. A Rétközben és a bihari területeken a két terminológia keveredve, egymás mellett él. Tanulmányom a Tiszántúl ezen területén – Hajdúság, Nyírség, Észak-Bihar és Érmellék - található szőlőskerti építményeket – elsősorban a pajtákat – vizsgálja és hasonlítja össze.

Amíg a Duna—Tisza közti szőlőkultúra a XII—XIV. századig nyúlik vissza, addig a hajdúsági, nyírségi szőlőtermesztés csírái csak a XVI-XVIII. század folyamán jelennek meg. Alpáron már 1077-ben említenek szőlőt, Kecskeméten pedig a XIII. században telepítik az első szőlőket. A Hajdúság területéről az első okleveles adat 1566-ból Debrecenhez fűződik. A hajdúvárosok szőlőművelése a XVIII. század elején kezdődik, ekkor a legjelentősebb szőlőtermeléssel Hajdúböszörmény, Hajdúnánás és Vámospércs rendelkezett. A hajdúböszörményi szőlőket először az 1715-ös és 1720-as összeírások említik, kialakulásuk három szakaszban történt. Itt nem az ólaskertekből alakultak ki a szőlők, mint Hajdúdorogon, hanem azokat a belső legelő szántóföldi művelésre alkalmatlan, homokos részekből hasították ki. Az első szőlőskertek közvetlenül a város alatt, az ólaskertek szomszédságában jöttek létre [3]. Hajdúnánás szőlőskertjeinek kialakulása két nagyobb szakaszban történt. 1707 és 1760 között a város keleti határában osztották ki előbb a Csutkás-, a Vén-, majd a Tégláskertet. Újabb szőlőskert létrehozására több mint egy évszázad múlva került sor, amikor is a település nyugati határában kijelölték az Újszőlő helyét [2]. Az észak-bihari részeken - Konyár, Esztár, Hencida, Váncsod, Berettyóújfalu, Hajdúszovát, Derecske, Szentpéterszeg községekben – a szőlőművelés gazdasági szempontból nem volt számottevő, különösen a XVIII. század végéig. Ebben az időszakban kezdődik meg a szőlőskertek többségének telepítése, s alakul ki a kerti szőlőművelés, községenként egy-két szőlőskerttel. Az 1850-es években már Észak-Bihar minden községében van szőlőskert [6]. Az Érmellék részét képező, de területileg még az Alföldhöz tartozó létavértesi Mosonta-kert kialakulása 1837 és 1838 közé esik (BmT 56 és BmT 69 kéziratos térképek alapján). S bár az Érmellék, mint történelmi borvidék meglétét a XIII. század elejétől egyre szaporodó, a szőlő és bor itteni jelenlétét kimutató dokumentumok igazolják, az újabb szőlőskertek kialakulása csak a XIX. század végére – a filoxeravész utáni időre – tehető [1].

A pajták összehasonlításának gondolata akkor vetődött fel bennem, amikor Égető Melinda könyvét olvastam az alföldi paraszti szőlőművelésről, melynek

egyik fejezetében a szőlőskert-szőlőhegy fogalmak történelmi vonatkozásait tárgyalja [5]. A szőlőhegy-szőlőskert terminusok földrajzi elterjedésének térképre vetítésével, a két fogalom tartalmi elemzésével, valamint a szőlőhegyek és szőlőskertek tényleges külső képének összevetésével az alföldi szőlőkultúrán belül két régió körvonalait határozta meg:

1. A „szőlőhegy” terminus által lefedett területen azok a Duna—Tisza közti tiszántúli települések, melyek a hódoltság alatt folyamatosan vagy kisebb-nagyobb megszakításoktól eltekintve lakottak voltak, egy gyökereiben középkori eredetű borkultúrát mentettek át a 18. század elején induló új történelmi korszak számára; [5]
2. A „szőlőskert” terminussal, a kertgazdaságok jelenlétével és a népi kultúra számos más elemével jellemezhető terület első megközelítésben az alföldi szőlőkultúrának a Debrecen vonzáskörében kialakult újkori (= török hódoltság utáni) rétegét látszik jelezni. [5];

A térképen markánsan kirajzolódik a két fogalom használatának határa és a fogalmak keveredése a határok mentén. Az egyik legnagyobb keveredést mutató hely pontosan az általam kutatott Érmellék területére esett. Kíváncsi lettem, hogy vajon a szőlőhegyeken és szőlőskertekben egyaránt megtalálható szőlőspajták kialakításában nyomon követhető-e a két terminus, s ha igen, kimutatható-e ugyanaz a keveredés, egymásra hatás, mint a nyelvi jelenség esetében. Egyáltalán lesz-e különbség a pajták felépítése között, s ha igen, valóban magyarázható-e profesz-szorasszony állításával vagy más háttérrel kell mögötte keresnünk?

A kérdés megválaszolásához vizsgálataim három területre terjedtek ki a pajtákkal kapcsolatban:

- az épületszerkezetekre és az anyaghasználatra
- az alaprajzi kialakításra, valamint a szobák és a pincék kapcsolatára (amennyiben ez értelmezhető)
- a pajták elhelyezkedésére a szőlőben

Mivel kutatásaim az Érmellékre korlátozódnak, ezért az összehasonlításához már korábban készült kutatási anyagokat használtam fel. A vizsgált települések és területek: Hajdúböszörmény (Dám László), Hajdúnánás (Buczkó József), Létavértes (Pataky Emőke), az észak-bihari települések (Kurucz Albert), a nyírségi területek települései (Dám László), az érmelléki területek (saját kutatásaim mellett Varga Gyula és Borbély Gábor eredményei).

3. A szőlőspajták elhelyezkedése a szőlőhegyen

A szőlő művelése a falu határában összefüggő területen történik. A szőlőskerteket a legtöbb községben a településekhez legközelebb eső határrészekre telepítették. A kertekben az egyes szőlőterületek a dűlők mentén helyezkednek el. Az észak-bihari területeken a legtöbb kertben egy dűlőút megy végig, s ennek két oldalán fekszenek a szőlőparcellák. Amelyik kertben több dűlő van, ott a dűlőket elnevezték. Az egyes szőlődarabokat több kertben két-három kisebb területre osztják. Ezeket jár-

soknak hívják. Az egyes járásokat keskeny út választja el [6]. Az érmelléki szőlőkben az utakat úgy képezték ki, hogy a dülők véggel összeérjenek, tehát csak az egyik végükön vezet út. A szőlőtulajdonosok a dülő felől Észak-Biharban 5—6 méter [6], az Érmelléken a nyilasok elején a szekérutak mellett 5-10 méter mélységben nem telepítenek szőlőt. Ezeken a területeken zöldségféléket, vagy földiepreket termelnek, s rendszerint ide építették a pajtákat. A borospincékkel ellentétben a pajták mindig a szőlőben épültek.

Történeti adatok hiányában nehéz megállapítani, hogy a szőlőskertekben mikor kezdenek kunyhókat, illetve pajtákat építeni. Hajdúböszörményben a kezdetlegesebb építmények tulajdonképpen földre állított nyeregtetőből állnak. Ajtajuk mindig a szőlőre néz, ablakuk nincs. A fejlettebb, fallal rendelkező szőlőbeli hajlékok mindig a dülőutak mellett állnak. Találunk köztük olyanokat, melyeknek rövid homlokzatuk párhuzamos az úttal, ajtajuk és ablakuk a hosszabbik oldalon a szőlő felé néz. Ezt az elhelyezési formát a kertbirtokosság, majd később a hegyközség szabályzatai (1900) elő is írták Hajdúböszörményben [3]. A pajtáknak ugyanez az elhelyezése jellemző az Érmelléki területeken is – Albis, Hegyközszentmiklós, Ottomány. Ez a forma eltér nemcsak a szomszédos hajdúvárosok, hanem a bihari szőlők építményeinek elhelyezési rendjétől is, mert ezeken a területeken a pajták a dülőúthoz viszonyítva többnyire hosszabbik oldalukkal párhuzamosan, háttal állnak. Hajdúnánáson a pajtákat szinte kivétel nélkül háttal a dülőutakra, vagyis arccal a szőlőföld irányába építették. Elhelyezkedésükre ugyan semmiféle írásos rendeletet nem találtunk, a térképek ellenben azt bizonyítják, hogy általános érvényű építkezési szokásról volt szó [2]. Létavértesen [7], Bihardiószegen és Székelyhídon a két elrendezés keveredését láthatjuk – az egyik dülőben a pajták hossz tengelye párhuzamos az úttal, míg a másikkban merőleges arra.

4. A szőlőspajták (kunyhók) alaprajzi kialakítása

Szőlőgazdasági épületeink, különösen a bor tárolására szolgáló építmények, tükrözik a borkészítés, bortárolás és borkezelés hagyományos gyakorlatát. A szőlőbeli épületek rendeltetése a borvidékeken más volt, mint az alföldi szőlőskertekben, hiszen itt ezek sohasem szolgáltak állandó lakásul. A szőlőkunyhók az alföldi házépítés egy régi, a lakóházhoz hasonló formáját mutatják. A fiatalabb, kétszertatú pajták természetesen még közelebb állnak a régi alföldi lakóházakhoz építési technikájukkal, beosztásukkal egyaránt. Ahogy a lakóházak kutatására, úgy a pajtákéra is érvényes, hogy csak az alaprajzi elrendezésük alapján nem biztos, hogy lehet fejlődéstörténeti sort felállítani. Az alaprajzi beosztást, a funkcionális tagolódást mindig az adott terület földrajzi, gazdasági-társadalmi, valamint etnikai viszonyainak függvényében kell vizsgálni.

Az átlagos alföldi ház soros elrendezésű, szobából, konyhából és kamrából álló lakóépítmény. A szegényparasztok, cselédek, napszámosok és a kettő-négy holddal rendelkező kisparasztok két- és hámoszertatú házakat építettek. Viszont a korábbi évszázadokban nem lehetett ritka az egyetlen helyiségből álló lakóépület

sem [4]. Mint említettem, a kunyhók mindig a dűlőutak mentén épültek és beosztásukban az alföldi háztípus soros elrendezését követik. Az észak-bihari területeken a legtöbb kunyhó egy helyiségből áll, s a kétrészesek későbbi építésűek. Valamennyi szögletes alaprajzú. Ha a kunyhó egy helyiségből áll, annak neve konyha. Ha kétosztatú az épület, akkor a tűzhelyes részt konyhának, a másikat pedig háznak, pajtának, vagy szobának hívják. A kunyhók bejárata a szőlő felőli oldalon van, ritkábban az épület végén [6]. Hajdúnánáson az egy helyiséges kunyhók bejárata a rövidebb oldalon van [2].

A hajdúbozsörményi szőlőspajták többsége is egyosztatú. A kevés két-, illetve hámosztatú pajta már újabb forma, a múlt század húszas éveiben kezdett megjelenni. Ha a pajta egyosztatú, belsejét is pajtának nevezik, ha azonban két- vagy hámosztatú, a lakóhelyiség a ház, a tűzhellyel ellátott helyiség pedig a pitvar nevet viseli. A hámosztatú építmények harmadik helyisége nyitott falú szín [3].

Az Érmellék pajtái között ma már csak elvétve látunk egyosztatút, bár Varga Gyula megemlíti őket tanulmányában [8]. Ezek is inkább az Alföld felé átmenetet képező települések szőlőskertjeiben álltak. Az ilyen pajták egyetlen helyiségét borháznak hívták. A leggyakrabban előforduló típus a kétsejtű pajta, melyhez pince is kapcsolódik. Az Érmellék Alföldhöz közelebb eső területein a pince mindig a pajta mellett helyezkedik el. A pajta két helyisége közül az egyik az ablak nélküli „pitar”, tüzelőhellyel, ez egyben a borház és a tárolóhely is, a másik helyiség még egy tüzelővel a melegedő-alvó helyül szolgáló ház vagy szoba, egy vagy két oldalon egy-egy kisablakkal [7]. Az Alföldtől távolabbi területeken a borospincék a pajták alatt kaptak helyet. A korábban említett pajtáktól eltérően a pince nem a prэшázból, hanem egy külön helyiségből közelíthető meg, lépcsőn vagy rámpán keresztül. A pince fölötti helyiség - ahová belépünk - elnevezése prэшáz vagy pajta, ahonnan a pince megközelíthető, a gátor. A gátor bejárata nem a hossz-, hanem a pajta rövidebb oldaláról nyílik. A kétosztatú szőlőkunyhók megfelelőit ugyan a Debrecen környéki és az észak-bihari szőlőskertekben is megtaláljuk, ám több lényeges eltéréssel.

Ritkábban fordul elő a háromsejtű pajta, az is többféle változatban. A nyugati terasz pajtáinál a szoba és borházhoz (közös falán van a kéményes tüzelőhely) harmadikként egy szín csatlakozik külön bejárattal. Ez utóbbi teljesen alapincézett, s lejárata a ház előtti tornácvégből nyílik [7]. Ezzel szemben a keleti terasz háromsejtű pajtái tulajdonképpen a már korábban megismert kétsejtű pajták bővített változatai, ahol a prэшáz és a szoba kettévál. A hosszoldali tornácról a bejárat mindig a prэшázba vezet, ahonnan a szoba nyílik.

Összegezve: a Kecskemét környéki, a hajdúsági és az észak-bihari szőlőskertek építményei többségükben egyosztatúak. A Nagykunságban és Hajdú-Bihar megye keleti részén, Nagyléta és Vértes környékén, valamint az Érmelléken pedig a két- vagy hámosztatú pajta az uralkodó forma.

5. A szőlőspajták (kunyhók) szerkezeti kialakítása

Az Alföld bihari és hajdúsági részén a sövény-, a vert- és vályogfal a legjellegzetesebb faltechnikák. Hajdúnánáson a kunyhó fala vályogból készült, a vörtelkek, azaz a tűzfalak pedig dorongpaticsból [2]. Amíg ez az építménytípus sem az Érmelléken, sem Észak-Biharban nem jellemző, addig ehhez főként megjelenésében hasonló pajtákat találunk a hajdúvárosok közül Hajdúszoboszló és Hajdúböszörmény szőlőskertjeiben. Hajdúböszörményben a szőlőspajták építkezésében a legrégebbi technikák a paticsfal – a szőlőbeli pajták csaknem 50 százaléka ezzel a technikával készült - és a sárfal (fecskerakás) – a jelenlegi pajták mintegy 20 százaléka épült sárfallal -, ritkán alkalmazzák a vertfalat [3]. A hajdúnánási pajták építőanyaga az 1880-as évektől kezdve kizárólag a vályog. Általában a nagyméretűt használták (38x15x18 cm), de az egyszerű kunyhókhoz elegendő volt a kisméretű is (30x15x15 cm). A szőlőkunyhók némelyikénél szigetelést is alkalmaztak. Minden esetben nádból készítették úgy, hogy a talaj szintjéhez közel lévő sorokba ujjnyi vastagon raktak belőle, míg fölfelé haladva egyre ritkábban és csak vékonyan. Ez egyben a falkötést, ezáltal a szilárdítást is szolgálta, amit még tovább növeltek azáltal, hogy a sarkokon derékszögben behajlították a nádszálakat [2]. Az Érmelléken a kötött talajú szőlőkben a legelterjedtebbek a vertfalú pajták voltak, a homoki szőlőkben pedig vesszőpatics falakat készítettek. A vertfalakat a XX. században a vályogfal váltotta fel [8]. Az albisi pajták nagy része szintén vertfallal készült, amelybe a szilárdság növelése érdekében szőlővenyigét fektettek, ami egyedülálló az eddigi náddal való erősítéssel szemben.

A vizsgált területeken az 1920-as évekig mindenütt a felvert nádfedés volt jellemző. Eltéréseket csak a tetőformák kialakításában, az oromzatok (vértelkek) szegésében és a kontycsúcs kialakításában találunk. Az Érmelléken, valamint a hajdúsági és bihari szőlőspajták körben kontyolt kialakítású tetőformájától eltérően Hajdúböszörményben a szegényebb rétegek körében a kontyolatlan nyeregtető az uralkodó forma. A sáttetőspajták tulajdonosai mind nagygazdák, akik mesteremberekkel építtettek [3]. Hajdúnánáson a szőlőskerti építmények nádazatát az 1920-as években cserépre váltották. A korcolt, felvert nádtetőt a széleken keresetlen formájú deszkaoromzat védi, amit igényesen kovácsolt oromvasak erősítenek a tetőlécekhez. Miután a kunyhók tetejének fedésével elkészültek, utolsó momentumként a tetőcsúcsokon beszúrták a két kihegyezett ösztörűfát. Ennek alkalmazása a hajdúnánási szőlőskertek építményein kívül másutt nem ismeretes [2].

A lakóépületekhez hasonlóan a szőlőspajták kialakításában is igen elterjedt építészeti elem a tornác, amely szerkezeti és alaprajzi szempontból is a pajta szerkesztését képezi. A Nyírség népi építészetétől eltérően a tornác jelentős szerepet játszik a Sárrét, a Hajdúság vagy a Nagykunság lakóépületeinél. Alkalmazása a kismemesi és mezővárosi építészetben már a XVIII. századtól nyomon követhető – Debrecenben pl. már a XVI-XVII. században építettek tornácos házakat -, a falusi lakosság körében azonban csak a századforduló évtizedeiben indul meg építése [4].

Elterjedésének legjelentősebb területei még a felsoroltakon kívül az észak-bihari és érmelléki községek, valamint Nyíregyháza és környéke.

Hajdúböszörményben a legrégebbi pajták mind tornác nélküliek, ilyenkor a falat és a bejáratot csak a kissé megnyújtott eresz védi. A tornác a szőlőbeli építmények esetében csak a múlt század közepén kezd elterjedni, s mindig csak az épület egyik oldalán alkalmazzák. Két fő típust figyelhetünk meg: az egyik a hosszúereszes tornác, a másik a rövidereszes vagy előtornác. A hosszúereszes tornác típusai a következők: 1. félig nyílt tornác oszlopok nélkül vagy oszlopokkal, amit valamelyik rövidhomlokzat fala zár le, 2. zárt tornác, melyet a két rövidhomlokzat zár le, 3. lopott tornác, melyet a két- vagy háromosztatú pajta egyik helyiségéből vesznek el, szélessége megegyezik a helyiség szélességével, az egyik rövid homlokzat és a második helyiség fala határolja. Az előtornácnak két típusa ismeretes: 1. félig nyílt előtornác, egyik oldalát a hátsó főhomlokzat zárja le, 2. zárt előtornác, mely a két főhomlokzat fala által határolt. Az előtornác újabb jelenség Hajdúböszörményben, melyeket a XX. század elején kezdték építeni. Alkalmazása gyakori Kecskemét környékén, Hajdú-Biharban pedig elterjedése Derecskén és Mikepércsen jelentős [3]. A létavértesi Mosonta-kert XIX. századi szőlőspajtáinak kialakítása jelentős szlovák (tirpák) hatásról tanúskodik, melyre a betelepítések adnak magyarázatot, amikor a Rákóczi-szabadságharc után megfogyatkozott lakosság pótlására szlovák telepeseket hívtak és telepítettek le ezen a területen. Ezekre a szőlőspajtákra jellemző, hogy csak oldaltornáccal rendelkeznek, homloktornáccal soha. A tornác vagy féltornác vége le van falazva, az oszlop-gerenda csatlakozások pedig sokszor darulábas kialakításúak (emellett gyakran szerepel a T csatlakozás is). Ezek a jellegzetességek jól megfigyelhetők mind a Nyíregyházán és a környező bokortanyákon épült tirpák lakóházaknál, mind a Szarvas környékieknél. Ezek analógiájára épülhettek a Mosonta-kert szőlőspajtái. Az Érmelléken a régi típusú kétosztatú pajtákat eredetileg tornác nélkül építették. Később már gyakoribbak a 3-4 faoszloppal ellátott tornácos pajták. A lakóház építészetben az épület rövid és egyik főhomlokzatát határoló, valamint a házat körbevevő tornác csak a kismemesi építészetben ismert. Ezeknek a tornáckialakításoknak az Érmellék észak-keleti területén való elterjedése a szatmári területekkel való erős kapcsolatokra vezethető vissza, amely az alföldi, észak-erdélyi és kárpátaljai házkultúrák átmeneti területét alkotja. Építészetének jellemző vonása a tornácok általános alkalmazása, ahol gyakoriságát tekintve is jelentős az elő- és főhomlokzati, illetve végtornácok és azok kombinációjából létrehozott változatok alkalmazása.

6. Összefoglalás

Visszatérve feltett kérdésünkre, hogy a szőlőhegyeken és szőlőskertekben egyaránt megtalálható szőlőspajták kialakításában nyomon követhető-e a kétféle nyelvi terminus és kimutatható-e a keveredés, egymásra hatás az átmeneti zónában, azt válaszolhatjuk, hogy építészetileg elsődleges hatásként mindenképpen a társadalmi berendezkedés, szerkezetileg pedig a természeti adottságok tükröződnek a pajták

kialakításában. Ha viszont azt vesszük figyelembe, hogy a Debrecen környéki szőlőspajtákban bort sohasem tároltak - mivel a kitaposott szőlőt és a mustot hazaszállították -, így nem is kapcsolódik hozzájuk pince, az Érmellék, mint történelmi borvidék területére eső pajták legnagyobb részénél pedig megtaláljuk a pajtához kapcsolódó pincét, akkor ebben a vonatkozásban a két terminus jelenléte és keveredése kimutatható. Az átmeneti zónában pedig a keveredés a pincék pajtához viszonyított más elrendezésében jut kifejezésre. A szőlőspajták szőlőben való elhelyezésében látható különbség és keveredés viszont inkább a debreceni polgárok Érmelléken vásárolt extraneus birtokaival magyarázható.

7. Irodalomjegyzék

- [1] Borbély, G., *Szőlő és bor az Érmelléken*. Partiumi Füzetek 57. Kiadja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyvárad Római Katolikus Püspökség, Nagyvárad, 2009., pp. 5-44; 68-121.
- [2] Buczkó, J., *A hajdúnánási szőlőskertek népi építkezése*. Nánási Füzetek 11. Hajdúnánás, 1992., pp. 3-91.
- [3] Dám, L., *A hajdúböszörményi szőlők népi építkezése*. Tanulmányok Hajdúböszörmény néprajzához II. Debrecen, 1972., pp. 3-75.
- [4] Dám, L., *Lakóházak a Nyírségben*. Studia Folkloristica et Ethnographica 6. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének Kiadványa. Debrecen, 1982., pp. 115.
- [5] Égető, M., *Az alföldi paraszti szőlőművelés és borkészítés története a középkortól a múlt század közepéig*. Néprajzi tanulmányok. (Szerk.: Kisbán Eszter) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993. pp. 267.
- [6] Kurucz, A., *Az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 5. szám. Debrecen, 1964. pp. 103.
- [7] Pataky, E., *Az Öregkert dűlőiben*. (A létavértesi Mosontakert népi építészetéről és műemlékvédelméről). Piremon Nyomda, Létavértes, 2000. pp. 35.
- [8] Varga, Gy., *Az érmelléki szőlőkultúra*. In: Bihari dolgozatok. A Bihari Múzeumok Közleményei 3. (Szerk.: Héthy Zoltán). Berettyóújfalú, 1976. pp. 101.